Bogusław Janik

FRANCISZEK WASZYŃSKI (1896-1987) – POWSTANIEC WIELKOPOLSKI, OSADNIK WOJSKOWY, SYBIRAK

Franciszek Waszyński urodził się 1 stycznia 1896 roku w Gębicach w powiecie gostyńskim jako syn Józefa[1] i Jadwigi z Robaszyńskich. Miał co najmniej ośmioro rodzeństwa: Stanisława (1892-1892), Antoniego[2] (1894-1944), Stanisławę (1898-1898), Mariannę (1899-1972), Józefa (1902-?), Władysława (1906-?), Ludwika (1910-1980), Bronisławę (1912-2001). Ukończył czteroklasową szkołę elementarną w Siedlcu. Przez kolejne lata przebywał przy rodzicach w Siedlcu, pracując na roli[3].

W 1916 roku został powołany do armii niemieckiej, służył w 2. Królewskim Pułku Kirasjerów w Pasewalku. Walczył w I wojnie światowej. W 1917 roku otrzymał Krzyż Żelazny II klasy, zaś 27 stycznia 1918 roku mianowano go starszym ułanem i odznaczono Krzyżem Żelaznym I klasy. W sierpniu zachorował i został skierowany do Filii nr 3 Szpitala Głównego w Poznaniu, gdzie przebywał do 27 grudnia 1918 roku, kiedy wraz z kilkoma kolegami zbiegł i wziął udział w rozbrajaniu Niemców od Ritterstrasse, dzisiejszej ulicy Ratajczaka, w kierunku koszar strzelców konnych (przy Auguste-Victoria-Strasse, dzisiaj ulica Grunwaldzka). 8 stycznia 1919 roku wstąpił ochotniczo do 1. Pułku Ułanów Wielkopolskich (później 15. Pułk Ułanów Poznańskich). Przydzielony został do 2. szwadronu, którego szefem był plu-

[1] Józef Waszyński (ojciec Franciszka) urodził się 3 lipca 1864 roku w Gębicach jako syn Jana i Marianny z Matylów. 23 listopada 1888 roku poślubił w Pępowie Jadwigę Robaszyńską, urodzoną 24 września 1864 roku, córkę Mikołaja i Anastazji z domu Janowska. Powyższe dane zaczerpnięto z Aktu ślubu 39/1888 USC Pępowo. Józef miał także brata Piotra urodzonego 19 stycznia 1867 roku w Gębicach, który 17 października 1892 roku poślubił w Pępowie Franciszkę występującą pod nazwiskami Robak alias Robaszyńska, urodzoną 18 lutego 1875 roku w Gębicach; siostrę swojej bratowej i miał m.in. syna, Ludwika, również powstańca wielkopolskiego.

[2] Antoni Waszyński, urodzony 17 stycznia 1894 roku w Gębicach, służył w Polskich Siłach Zbrojnych na Zachodzie w stopniu kapitana. Poległ 25 września 1944 roku, spoczywa na Corstorphine Hill Cemetery w Edynburgu (Szkocja), grób B/1453/n.

[3] Waszyńscy kupili pod koniec XIX wieku gospodarstwo w Siedlcu koło Pępowa.

tonowy Władysław Biegański, a dowódcą porucznik Witold Morawski. Brał czynny udział w walkach o Żnin, Wągrowiec, Nakło.

W marcu 1919 roku na skutek odnowienia choroby nerek został bezterminowo urlopowany z wojska. Po wyleczeniu wstąpił ponownie do 1. Pułku Ułanów i wyjechał (w sierpniu) na front pod Bobrujsk. W 1920 roku w czasie reorganizacji został przydzielony do 115. Pułku Ułanów (później 25. Pułk Ułanów) i na froncie wschodnim brał udział w walkach z bolszewikami. W tym samym roku mianowano go kapralem i odznaczono Krzyżem Walecznych. Zdemobilizowany został 29 grudnia 1921 roku i przeniesiony do rezerwy w stopniu kaprala.

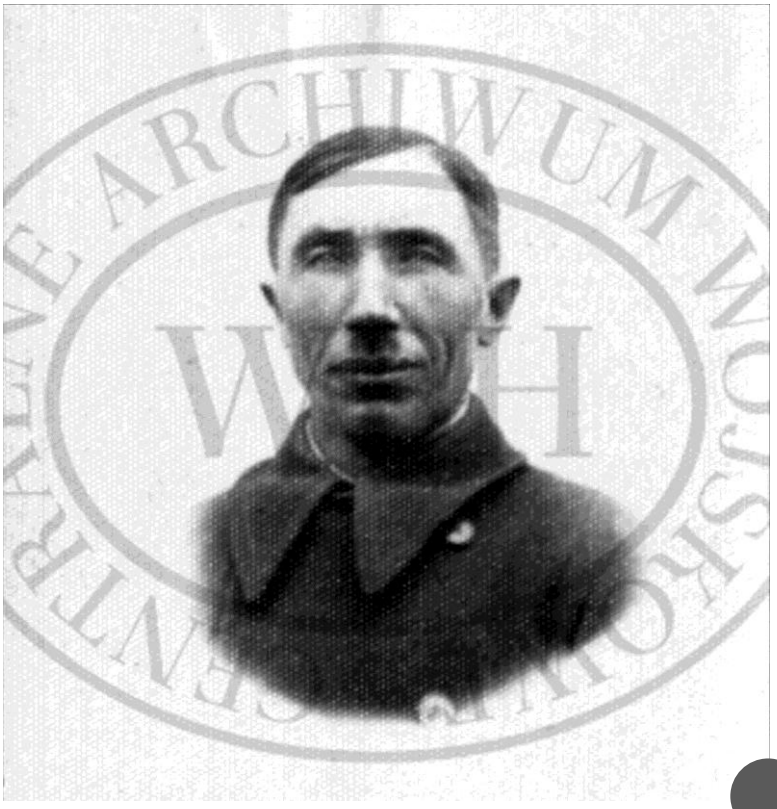

Franciszek Waszyński (1896-1987).
Fot. ze zbiorów WBH-CAW

W 1922 roku otrzymał nadział[4] w osadzie wojskowej[5] Kalinówka w gminie Werba w powiecie włodzimierskim w województwie wołyńskim,

[4] Nadział – grunt otrzymany z podziału, np. majątku ziemskiego.
[5] Osadnicy pojawili się na Kresach Wschodnich po 17 grudnia 1920 roku. W tym dniu Sejm jednogłośnie przyjął ustawę o nadawaniu ziemi polskim żołnierzom i ochotnikom na Kresach Wschodnich. Należała ona wcześniej do rosyjskiego skarbu, były to także niektóre dobra du-

gdzie natychmiast osiadł i pracował na roli do 1939 roku[6], to jest do czasu sowieckiej okupacji wschodnich ziem II Rzeczypospolitej i rozpoczęcia represji wobec Polaków i obywateli polskich[7].

Poświęcenie kopca usypanego przez osadników wojskowych w Kalinówce. W uroczystości uczestniczyli urzędnicy, ułani 25. pułku z Prużany, harcerze, a także liczni mieszkańcy osady. Okazją była najprawdopodobniej rocznica odzyskania niepodległości (lata 30. XX wieku).
Fot. ze zbiorów Marii Pawłowskiej

Waszyński, zesłany 10 lutego 1940 roku przez władze sowieckie w głąb ZSRS, przebywał z żoną i dwojgiem młodszych dzieci najpierw w obwodzie archangielskim, a od 1941 roku do 1942 roku – w obwodzie saratowskim w kołchozie Krasnoarmiejsk. Następnie od 1943 roku do 1946

chowne i klasztorne oraz polskie folwarki. Ziemię przyznawano, biorąc pod uwagę strategię wojskową, wskutek czego wzdłuż polsko-sowieckiej granicy została stworzona linia obrony. Ćwiczenia wojskowe oraz działalność licznych stowarzyszeń wojskowych podtrzymywały w należytej gotowości bojowej osadników wojskowych. Za: https://tiny.pl/smystnv4 [Dostęp: 30 października 2024 roku].

[6] Dokładny adres gospodarstwa na dokumencie z 1939 roku – osada Stasin, gmina Werba, powiat włodzimierski.

[7] Władze sowieckie zaliczyły polskich osadników do wrogów ludu. Słowa wypowiedziane przez Nikitę Chruszczowa, że „osadnik to policjant w przebraniu chłopskim" zabrzmiały jak wyrok na tę grupę społeczną**.** Na początku grudnia 1939 roku Biuro Polityczne i Rada Komisarzy Ludowych Związku Socjalistycznych Republik Sowieckich zabrały się do przygotowań pierwszej masowej deportacji osadników i ich rodzin w odległe regiony ZSRS.

roku – w obwodzie ałmackim w Kazachstanie w kołchozie Besagasz[8]. Po wojnie udało mu się wydostać z „nieludzkiej ziemi". Najpierw dotarł do placówki Państwowego Urzędu Repatriacyjnego w Nowogardzie na tak zwanych ziemiach odzyskanych, a następnie, 2 lipca 1946 roku, do punktu etapowego Państwowego Urzędu Repatriacyjnego w Krotoszynie. Jakiś czas (kilka miesięcy?) przebywał u siostry na terenie gminy Pępowo.

Weronika i Franciszek Waszyńscy z córką Marią na podwórzu swojego gospodarstwa. Ochla (około 1958 roku).
Fot. ze zbiorów Marii Pawłowskiej

Wkrótce otrzymał ośmiohektarowe gospodarstwo w miejscowości Ochla koło Pogorzeli (wtedy w powiecie krotoszyńskim, dziś w powiecie gostyńskim), które w połowie lat sześćdziesiątych XX wieku sprzedał. Następnie zamieszkał w Koninie. Tam też zmarł 13 września 1987 roku. Pochowany został na Cmentarzu Komunalnym w Koninie.

Zawarł związek małżeński z Weroniką Grajewską (urodzoną 16 października 1904 roku, zmarłą 31 marca 1994 roku), Kresowianką. Ślub odbył się 24 kwietnia 1922 roku w Swojczowie w powiecie włodzimierskim. Miał dwóch synów i córkę. Starszy syn Henryk urodził się 3 kwietnia 1923 roku. Uniknął wysiedlenia, gdyż jako gimnazjalista w lutym 1940 roku przebywał w bursie we Włodzimierzu. Pozostał na Wołyniu. Tuż przed końcem wojny został wraz z niedawno poślubioną żoną i jej kilkuosobową rodziną zamor-

[8] Kołchozy, takie jak Besagasz w Kazachstanie, to miejsca przymusowej pracy dla wielu Polaków deportowanych w czasie II wojny światowej. Warunki życia były tam bardzo trudne, a praca mordercza.

dowany przez ukraińskich nacjonalistów. Młodszy syn Arkadiusz, urodził się 19 czerwca 1928 roku, z zawodu był księgowym. Zmarł 2 marca 2022 roku w Gorzowie Wielkopolskim. Córka Maria urodziła się 23 maja 1935 roku. Ukończyła Liceum Pedagogiczne w Krotoszynie i Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Do 1986 roku była nauczycielką w szkole średniej. Od wielu lat pełni funkcję prezesa Oddziału Związku Sybiraków w Koninie.

Weronika i Franciszek Waszyńscy z córką Marią w dniu 50. rocznicy ślubu. Konin (1972). Fot. ze zbiorów Marii Pawłowskiej

Franciszek Waszyński był członkiem Związku Powstańców Wielkopolskich, Koło Włodzimierz Wołyński (od 1938 roku) i ZBoWiD Koło Konin. Odznaczony został: Krzyżem Walecznych (1920) i Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (1971). W 1974 roku mianowany na stopień podporucznika.

Bibliografia

Informacje Hanny Lisiak-Góźdź.
Informacje Marii Pawłowskiej, córki Franciszka.
Kwestionariusz Sybiraczki Marii Pawłowskiej z domu Waszyńska, Konin, 20 marca 1984 roku.
Lista odznaczonych Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym http://powstancy-wielkopolscy.pl.
Urząd Stanu Cywilnego Pępowo, *Akt urodzenia 2/1896*.
Wojskowe Biuro Historyczne – Centralne Archiwum Wojskowe, *Akta powstańców wielkopolskich – Franciszek Waszyński,* sygn. I. 487.6709.
Zaświadczenie o przybyciu Franciszka Waszyńskiego 2 lipca 1946 r. z Kazachstanu do punktu etapowego Państwowego Urzędu Repatriacyjnego w Krotoszynie, dokument wystawiony przez Archiwum Państwowe w Poznaniu, 22 lutego 1994 roku.